

Woonmilieuvoorkeuren van de creatieve klasse

AUTEUR LAURA DE GRAAFF & LIA KARSTEN **FOTOGRAFIE** TINEKE LUPI & MARLIES STIGTER

Richard Florida stelt dat woonmilieuvorkeuren van creatieven samenhangen met hun creatieve ethos. Niet alleen het individu blijkt echter belangrijk voor het verklaren van woonpreferenties, maar ook het huishouden.

De relatie tussen creativiteit en de stad staat volop in de belangstelling. Begrippen als 'de creatieve stad' en 'de creatieve klasse' zijn in menig publicatie terug te vinden. De gedachte is dat kennis, creativiteit en innovatie de motoren achter een positieve ontwikkeling van steden zijn. Een hoofdrolspeler in dit discours is de Amerikaan Richard Florida. Hij betoogt dat de huidige economie wordt gestuurd door de creativiteit van de creatieve klasse. De creatieve klasse bestaat uit mensen met een breed beroepsprofiel die gemeen hebben dat zij economische waarde toevoegen met behulp van hun creativiteit. Deze creatievelingen trekken bedrijvigheid aan en zorgen voor het ontstaan van nieuwe bedrijvigheid. In Nederland is onderzoek gedaan naar het economisch belang van de creatieve klasse.

Marlet en Woerkens vonden in 2004 inderdaad een positieve samenhang tussen het aandeel creatieve beroepen en de groei van de werkgelegenheid ter plekke. Als steden creatieve werkers binnen hun grenzen willen lokken, is inzicht in de woonmilieuvorkeuren van deze groep van belang. Volgens Florida vloeien de woonmilieuvorkeuren van de creatieve klasse voort uit hun creatieve ethos. De waarden waaruit dit ethos is opgebouwd – individualiteit, diversiteit, creativiteit en openheid – zouden weerspiegeld worden in de woonmilieuvorkeuren van creatievelingen. Dit betekent bijvoorbeeld dat de woonsituatie van de creatieve klasse gekenmerkt zou worden door diversiteit, tolerantie en individualiteit. Het lijkt erop dat het vooral stedelijke omgevingen zijn die aan die eisen beantwoorden. Toch is een stedelijke

Het Oostelijk Havengebied, Amsterdam.

woonvoorkeur niet algemeen geldend: er zijn verschillen tussen beroepsgroepen en ook binnen een groep. ICT'ers zijn ook in suburbane locaties goed vertegenwoordigd, terwijl architecten een bij uitstek stedelijke woonlocatie laten zien. Over de achtergronden van die stedelijke woonvoorkeur is nog weinig bekend en die vraag staat centraal in dit artikel.

Conditioneel en expressief

Waarom kiezen mensen voor een bepaald type woonomgeving? Voor het beantwoorden van deze vraag is het belangrijk een onderscheid te maken tussen de conditionele en de expressieve aspecten van de woon-situatie. Bij de conditionele aspecten gaat het om de financiële en functionele eisen die gesteld worden. De gekozen woonsituatie moet betaalbaar zijn en passen bij de dagelijkse leefwijze van de leden van het huishouden. Dat geldt zowel voor de woning als verblijfsplek ('site') als voor de woning als uitvalsbasis ('situation'). Vanuit de woning moeten relevante voorzieningen, inclusief het werk, gemakkelijk bereikbaar zijn. De samenstelling van het huishouden en dagelijkse activiteiten vormen aldus belangrijke input voor de conditionele eisen. Uit onderzoek komt naar voren dat alleenstaanden en tweeverdieners vooral goed gedijen in stedelijke woonmilieus. Traditionele gezinnen neigen eerder naar een woonplek in een meer suburbane omgeving. Tweeverdienende gezinnen hebben wisselende voorkeuren die vooral samenhangen met de omvang en veeleisendheid van het werk van beide partners.

De expressieve kant van het wonen gaat over de symbolische boodschap die de woonsituatie uitzendt. Mensen zoeken een woonsituatie die uitdrukking geeft aan hun sociale positie, smaak en identiteit. De Wijs-Mulkens (1999) heeft laten zien dat mensen met een economisch georiënteerd beroep hun status graag uitdrukken met grondbezit; zij wonen daarom vaker in suburbane milieus. Mensen met een cultureel georiënteerd beroep drukken hun status uit met hun kennis van cultuur en wonen daarom graag in stedelijke woonmilieus: nabij het culturele centrum.

In dit artikel gaan we verder in op de achtergronden van de woonvoorkeuren van architecten. Hiertoe zijn twintig architecten werkzaam in Amsterdam uitgebreid geïnterviewd. Het gaat om leden van dezelfde beroepsgroep, maar met heel verschillende huishoudensituaties (met en zonder kinde-

ren, al dan niet werkende partners) en met verschillende woonsituaties (Amsterdam of buiten). De stedelijk onderzoeksgroep bestaat uit alleenstaande dertigers (8) en tweeverdienerhuishoudens met kinderen (4). De niet-stedelijke huishoudens bestaan uit huishoudens met kinderen (7) en één alleenstaande architect.

Stedelijk wonende architecten

De architecten die stedelijk wonen en werken, zijn zowel in hun functionele als expressieve eisen stedelijk georiënteerd. Op conditioneel vlak hechten ze vooral veel waarde aan de directe nabijheid en goede bereikbaarheid van de grote variatie aan voorzieningen die de stad biedt. "Je kunt doordat het kleinschalig is, kun je gebruik maken van heel veel dingen zonder dat je daarvoor de auto moet pakken. Ik kan hier naar de bakker, ik kan hier mijn fiets laten maken, ik heb hier een toko om de hoek. Alles zit door elkaar heen. Ik kan hier bijvoorbeeld lopen binnen vijftien minuten ben ik op het Leidseplein of in de bioscoop."

Omdat de reistijden kort zijn, is men in staat verschillende activiteiten flexibel met elkaar te combineren. Het is in die zin niet verwonderlijk dat de partners van de vier architecten met kinderen ook in Amsterdam werken. Het dagelijks programma moet enigszins vlot kunnen verlopen: "Mijn kind kan alleen naar school lopen. Het is een rustige buurt, ook zelf naar het basketbalveldje. Ze kan buitenspelen met de buurkinderen, ik zit zo op mijn werk en we wonen toch midden in de stad."

Behalve de nabijheid van werk en voorzieningen is het ook de stedelijke ambiance die in een sterke woonvoorkeur voor de stad resulteert. Veel netwerkactiviteiten vinden in Amsterdam plaats, en de stad zelf is een voortdurende bron van inspiratie. Door in de stad te wonen blijft men spelenderwijs op de hoogte en kunnen zonder veel omhaal face-to-face contacten plaatsvinden met collega's. "En veel zien. Je ziet toch allerlei ontwikkelingen, ook ruimtelijk hoor, in het gebruik van dingen, zie je altijd het eerst in de stad opduiken. Dan kun je zeggen van: 'Ja, dan kun je eens in de week in de stad gaan kijken dan valt het je ook op', maar zo werkt het niet. De alledaagsheid van het deelnemen aan de stad leert je eigenlijk het meest, dat moet ik ook, dat is voor mij essentieel."

De stedelijk wonende architecten lijken de woonlocatie zwaarder te laten wegen

dan de woning zelf. In de krappe Amsterdamse woningmarkt is het moeilijk om een woning te vinden die aan alle wensen voldoet. Dat geldt voor de gezinnen die een grote woning willen, maar ook voor alleenstaande architecten die als eenverdiener te weinig inkomen hebben. Zij wonen vaak in een kleine huurwoning waar bepaald niet de glamour afstraalt die je bij architecten zou verwachten.

De stedelijke oriëntatie van de architecten beperkt zich niet tot tijdruimtelijke voordelen. De grote waardering voor de diversiteit en levendigheid waarmee men in de stad wordt geconfronteerd, weerspiegelt de identiteit die de architecten zelf willen uitstralen. Diversiteit is leerzaam en confronterend en daarom goed voor de persoonlijke ontwikkeling, is de heersende opvatting. Voor veel architecten is een homogene woonomgeving verre van aantrekkelijk, ook als het om beroepsgenoten gaat, en ook kinderen kunnen hier hun voordeel meedoen: "In het Oostelijk Havengebied woont natuurlijk een heel aanzienlijk deel van mensen die in de creatieve beroepen werkzaam zijn.... Dat staat me niet aan, dat vind ik vervelend, dan ga je op 'planet architect' wonen en daar heb ik geen zin in. ... En wat ik zelf erg belangrijk vind, is dat mijn kind niet in een soort witte kolonie terecht komt of althans ik vind het heel belangrijk dat mijn kind in een situatie opgroeit waar 'ie met veel verschillende dingen in contact komt en niet alleen maar met witte kindertjes wiens vader architect is en wiens moeder grafisch ontwerper. Dat vind ik helemaal niet interessant, daar wordt hij helemaal niet wijzer van."

Dat die stedelijke identiteit diep geworteld zit, blijkt ook uit de uitspraken die men over de toekomstige woonsituatie doet. Bijna iedereen zegt zeker te weten ook in de toekomst stedelijk te willen blijven wonen. Sommigen zetten zich in dit verband af tegen woonmilieus waarin het aan stedelijkheid ontbreekt, zoals de vinexwijken. De gekozen woonomgeving is zowel een middel om de identiteit mee vorm te geven als een middel om een boodschap uit te zenden naar de buitenwereld: ik ben een stadsmens.

Niet-stedelijk wonende architecten

De stedelijk wonende architecten blijken – niet geheel onverwachts – te hechten aan de stad. Maar hoe zit het met architecten die buiten de stad wonen? Uit de interviews blijkt dat zij allen enige tijd in de

Getsewoud, Nieuw-Vennep.

stad gewoond hebben, maar met conditionele motieven vertrokken zijn: vanwege de kinderen. De stad voldeed niet, zoals een architect met zoontje na een aantal jaren moest constateren: "Je kunt nooit een kind alleen de straat op laten, tot tien, elf, twaalf jaar, alles is halen-brengen, halen-brengen. Een raar onvrijheidsgevoel bij zo'n kind. Toen hij negen was mocht hij, op zijn verjaardag, naar het Amstelveld. Ik herinner me nog hoe we allebei uit de deur hingen te kijken of dat allemaal wel goed ging, hoe vervelend het voor hem was dat hij dat aan het eind van de straat ook zag."

Sommigen zijn betrokken met spijt in het hart, maar zij zagen geen kans om binnen het beschikbare financiële budget in Amsterdam een woning te vinden die aan de wensen voldeed. "Gewoon een twee à drie kamer appartement, dan kun je wel wat

vinden. Maar wil je een huis met een tuin op de begane grond in de binnenstad. Dat kan hoor, ze bestaan wel, maar dan moet je zo'n beetje miljonair zijn en dat zijn we niet."

Niet alleen architecten hebben met dit probleem te maken; het beperkte woningaanbod voor gezinnen in de grote steden dwingt 'de middenklasse' al tientallen jaren zijn heil buiten de stad te zoeken. De uitspraken van de architecten in dit onderzoek illustreren dit al lang bestaande knelpunt. Overigens is niet iedereen ontevreden over de verandering van stad naar buiten. De meesten vinden de voordelen voor de kinderen doorslaggevend ('site'). Sommigen weiden uit over de uitvalskwaliteiten van de huidige woning. Die is misschien wel 'buiten' maar met name wat betreft de bereikbaarheid van het werk ('situation') toch nog prima. Flexibele werktijden helpen: "Als ik dingen in Amsterdam ga doen, vinden die

vaak plaats op momenten dat ik in 24 à 30 minuten in Amsterdam kan zijn. Ik denk dat als ik in Amsterdam woon, en ik moet van de ene naar de andere kant, dan ben ik die tijd ook kwijt. Dus ik heb nog steeds dan het idee dat ik in een buitenwijk van Amsterdam woon. Omdat mijn bezoeken op tijdstippen plaatsvinden waarop ik heel snel in de stad ben."

De partners van de architecten, die ook allemaal een baan hebben, blijken zich wat betreft werkduur en werklocatie aangepast te hebben. Zij werken in de buurt van de nieuwe woonplek en zijn minder gericht op de eigen carrière.

De niet-stedelijk wonende architecten hebben de conditionele kant van de woonsituatie zwaarder laten wegen dan de expressieve kant. Daarbij benadrukken zij echter dat een werklocatie in de stad wel essentieel is: 'gelukkig werk ik er nog'. Interessant is dat deze buitenwonende architecten zich

zelf nog steeds zien als echte stedeling: "Ja, ik ben echt een stadsmens. Ik zou ook niet buiten kunnen wonen als ik Amsterdam niet relatief in de buurt had. En bovendien vind ik de combinatie van buiten wonen en heel veel in de stad zijn ook wel erg aantrekkelijk. Maar ik heb zowel de stad als het buiten nodig."

De identiteit van stedeling wordt onderstreept met verschillende argumentaties. Ten eerste geven sommigen aan dat als ze geen kinderen zouden hebben zij niet zouden zijn vertrokken. En ook al wonen ze nu niet in de stad, de waardering voor het stedelijk leven is er nog steeds. Sommigen geven aan dat ze later, als de kinderen de deur uit zijn, graag weer in de stad gaan wonen. Of dat echt gaat gebeuren is de vraag. Verschillende architecten vertellen dat zij inmiddels de nabijheid van de natuur ook heel erg zijn gaan waarderen. En de ruime woning bevalt goed. Met de huidige woonplaats lijkt men echter weinig te hebben. De meesten maken lange dagen, een enkeling heeft zelfs een pied-à-terre in de stad; zij zijn weinig thuis.

Dit onderzoek lijkt Florida's stelling te bevestigen dat creatieven gemeenschappelijke waarden delen. Voor de hier geïnterviewde architecten geldt in ieder geval dat ze allen van diversiteit, vrijheid en levendigheid houden. Toch wonen niet alle architecten in een uitgesproken divers en levendig woonmilieu. Hoe is dit te verklaren?

Dat niet iedere architect de behoefte aan stedelijkheid vertaalt in stedelijk wonen komt doordat sommige architecten op een zeker moment in hun levensloop conditionele woonmotieven laten prevaleren boven expressieve. Veranderingen in de huishoudencarrière, zoals het krijgen van kinderen, doen sommige architecten besluiten om de stad te verlaten en een woonomgeving te zoeken die in functioneel opzicht beter past bij de nieuwe huishoudensituatie. Zij blijven echter wel werken in de stad, identificeren zich ermee en noemen zichzelf stadsmens. Dit kan als een aanvulling op het onderzoek van De Wijs-Mulkens (1999) worden gezien. Smaakexpressie hangt niet alleen samen met het kiezen van een woonmilieu, maar kan ook geschieden door identificatie met de stad als werkplek. In aanvulling op Florida moet geconcludeerd worden dat woonmilieuvorkeuren niet alleen vanuit de expressieve waarden van een beroepsgroep kunnen worden verklaard en niet alleen op individueel ni-

veau. Mensen zijn niet volledig vrij in de keuze van het woonmilieu maar worden in belangrijke mate beperkt door het beschikbare tijdruimtegebudget. Voor het analyseren en verklaren van woonmilieuvorkeuren is niet het individu (c.q. de beroepsgroep) maar het huishouden de juiste eenheid van onderzoek. Het is de samenstelling van het huishouden, de positie van de leden en de wijze waarop daarbinnen compromissen worden gesloten die inzicht bieden in de uiteindelijke woonmilieuvorkeur. Kinderen zijn daarin belangrijk, maar ook de partner. Het is geen toeval dat de stedelijke gezinnen met wie we gesproken hebben tweeverdienende carrièregerichte huishoudens zijn. In die huishoudens is een stedelijke woonlocatie voor beide partners belangrijk.

Ter verfijning van wat Florida aangeeft, kunnen drie groepen architecten worden onderscheiden. De eerste groep van de alleenwonende stedelingen past naadloos in het beeld dat hij schetst en dat in veel populariserende publicaties komt bovendien: de yuppies. Maar daarnaast is er een tweede niet onbelangrijke groep van stadsbewoners: de cultureel georiënteerde carrière gezinnen ook wel yuppies genoemd (young urban professional parents). Ook zij zijn gericht op de stedelijke woningmarkt. Een derde groep is (tijdelijk?) niet gericht op de stad als woonmilieu. Dat zijn de gezinnen waarbij zowel de architecten als hun partners zich aanpassen: de architecten door af te zien van een stedelijke woonplek en de partners door af te zien van een eigen dan wel stedelijke carrière, beide met het oog op de kinderen.

Voor het stedelijk beleid betekent dit onderzoek dat architecten inderdaad een belangrijke doelgroep voor de stedelijke woningmarkt zijn, maar dat daarbij niet alleen gedacht moet worden aan dure appartementen. Alleenwonende architecten kunnen die vaak niet betalen. En architecten met een gezin zoeken ook iets anders: een ruime woning op een beetje een vriendelijke plek.

Laura de Graaff (lsdegraaff@hotmail.com) is afgestudeerd als stadsgeograaf aan de Universiteit van Amsterdam. Dit artikel is gebaseerd op haar masterscriptie. Lia Karsten (c.j.m.karsten@uva.nl) is werkzaam als universitair hoofddocent bij AMIDSt, Universiteit van Amsterdam.

Literatuurselectie

- Arnoldus, M. (2003) Wonen in de creatieve stad. Rooilijn 8, pp. 378-383.
- Bontje, M. & S. Musterd (2005) Hoe woont de creatieve kenniswerker? In: S. Franke & E. Verhagen (eds.) Creativity and the City. Rotterdam: NAI.
- Florida, R. (2002) The rise of the creative class. And how it's transforming work, leisure, community and every day life. New York: Basic Books.
- Graaff, L. de (2006) Woonmilieuvorkeuren van de creatieve klasse: architecten. Amsterdam: Masterscriptie Stadsgeografie.
- Karsten, L., A. Reijndorp & J. van der Zwaard (2006a) Stadsmensen. Levenswijze en woonambities van stedelijke middengroepen. Apeldoorn/Antwerpen: Spinhuis.
- Karsten, L., A. Reijndorp & J. van der Zwaard (2006b) Smaak voor de stad. De stedelijke woonvoorkeur van gezinnen. Den Haag: Ministerie van VROM.
- Marlet, G.A. & C.M. van Woerkens (2004a) Het economisch belang van de creatieve klasse. Economische Statistische Berichten, 11 juni 2004, pp. 280-283.
- Vijgen, J. & R. van Engelsdorp Gastelaars (1991) Een gevarieerd bestaan. Het gebruik van tijd en ruimte in het dagelijks leven van enkele 'oude' en 'nieuwe' groepen binnen de Nederlandse bevolking. Stedelijke Netwerken Werkstuk 40. Amsterdam: Centrum voor Grootstedelijk Onderzoek, Universiteit van Amsterdam.
- De Wijs-Mulkens, E. (1999) Wonen op stand. Lifestyles en landschappen van de culturele en economische elite. Amsterdam: AME.